

настрою, викликаного незбагненними крутими поворотами нелегкої життєвої дороги» [1, с. 249].

Духовний світ людини осягається П.Филиповичем у філософській єдності особистості і довкілля, розглядається в площині вічних проблем: людина й історія, людина й час, буття і культура. Людина усвідомлюється поетом як найвища цінність, чий духовний потенціал визначається засвоєнням досвіду світової культури, активною участю в суспільному житті, вірою в своє «я». Світ осмислюється ліричним героєм П.Филиповича в площині вічних філософських пошуків Добра, Краси, Істини.

Список використаних джерел:

1. Геник-Березовська З. Грані культур. Бароко, романтизм, модернізм. – К.: Гелікон, 2000. – 368 с.
2. Ільницький М.М. Література українського відродження (напрями та течії в українській літературі 20-30-рр. ХХ ст). – Львів: Львівський обл. наук – метод. ін – тут освіти, 1994. – 70 с.
3. Качуровський І. Строфіка. – К.: Либідь, 1994. – 270 с.
4. Райбедюк Г.В. Творчість Павла Филиповича в контексті літературного процесу 20-30-рр. ХХ ст.: Автореф. дис... канд. філологічних наук: 10.01.01./ Укр. пед. університет ім. М.Драгоманова. – К., 1996. – 24 с.
5. Филипович П.П. Поезії. – К.: Рад. письменник, 1989. – 193 с.

Кушнєрєва М.О.

аспірант,

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

П'ЄСА В. МИНКА «НА ХУТОРІ БІЛЯ ДИКАНЬКИ» У КОНТЕКСТІ «ГОГОЛІВСЬКОГО ТЕКСТУ» ЕПОХИ СОЦРЕАЛІЗМУ

Творчість М. Гоголя у літературі та культурі соцреалізму позначена особливою знаковістю. Її роль в утвердженні «малоросійського кітчю» відзначає Т. Гундорова [3]. Т. Свербілова «значним культурним артефактом» вважає «гоголівський текст», адаптований радянською дійсністю [7].

Засвоєння текстів Гоголя, як правило, відбувалося в межах домінуючих на певному етапі тенденцій їх сприйняття. За епохи соцреалізму в центрі уваги опинився цикл гоголівських повістей «Вечори на хуторі поблизу Диканьки». Основні причини такого зацікавлення, як наголошує С. Моллер Саллі, можна пояснити абсолютно реальними, ідеологічно виправданими факторами: утвердження *«народності радянської влади»*, пропагування *«радянсько-російського патріотизму»*, розповсюдження *«анти-інтелектуалізму»* [5, с. 516].

Компромісним варіантом засвоєння радянською сатирою «гоголівського тексту» стала комедія В. Минка «На хуторі біля Диканьки» (1958). Вона мала успіх серед глядачів, тривалий час входила до репертуару провідних українських театрів. Ситуація кардинально змінилася у 1976 році, коли п'єсу в якості *«прикрашеної ідилії»* було піддано критиці, визнано її низький рівень і позбавлено можливості на подальшу сценічну долю [2, с. 65].

Власну позицію щодо твору висловив представник української діаспори В. Ревуцький. Свого часу він поставив п'єсу в один ряд із творами, в яких *«по-новому», «з аспекту <...> історичного значення для українського мистецтва»* була інтерпретована творчість Гоголя [6, с. 36]. Невідповідність комедії форматам соцреалізму канадський дослідник пояснював тим, що виразниками *«економічного патріотизму»* у п'єсі стали не *«офіційні слуги радянського режиму»*, а *«полтавські громадяни»*, а саме – *««воскреслі» персонажі Гоголевого Сорочинського ярмарку»* [6, с. 37-38].

Сорочинський ярмарок як просторовий образ селянської України був часто вживаним у літературі соцреалізму. Зі слів невдоволеної ярмаркуванню Хіврі дізнаємося про особливості цього дійства за радянської доби і на рівні підтексту порівнюємо його із гоголівським:

Хівря. <...> *Розігнала ярмарок чортова свитка.*

Цибуля. *Свят. Свят. Свят! Знову червона свитка!* [4, с. 78].

Гоголівська присутність у творі відчувається переважно на емпіричному рівні. П'єса насичена прямими та інтертекстуальними вкрапленнями гоголівського походження. Підтвердженням тому стали як сама назва комедії, яка є безпосереднім посиланням на цілий цикл повістей М. Гоголя – «Вечори на хуторі поблизу

Диканьки», «гоголівські» імена її персонажів, паралелізм образів і ситуацій, так і знакові «гоголівські» топоніми.

Дійові особи п'єси увібрали найвиразніші риси характерів персонажів гоголівських повістей. За сюжетом комедії Солопій Черевик із дружиною Хіврею, їхні куми Цибуля та Палажка, Оксана, Вакула, Басаврюк «воскресають» за радянських часів і мирно співіснують на хуторі Витребеньки. До них у гості навідується Шпонька, не гоголівський, але багато в чому подібний до нього. У межах одного твору це сприймається як фабульне продовження відомої гоголівської історії. Для відтворення повнокровної картини життя українського села В. Минко запозичує у Гоголя характерні деталі та ключові епізоди.

«Переодягання» гоголівських персонажів у представників радянської дійсності витримано у бурлескній традиції, що підтверджує як сам жанр твору (комедія-бурлеск), так і імена дійових осіб, рід їхніх занять. Зіставлення минулого і сучасного, романтичного і буденного, виняткового і нікчемного складає основу комедійного змісту твору. Особливо виразною є невідповідність між ім'ям і прізвисьмом головного героя – Генія Шпоньки.

Орієнтація на гоголівський досвід у розкритті української теми, яка за епохи соцреалізму незмінно ототожнювалася із селянською, «колгоспною», стала пріоритетною для творчості більшості українських драматургів радянського періоду. Відтак українське село в уявленні багатьох українців, у тому числі і у «начитаного» головного героя п'єси Генія Шпоньки, поставало як примітивне утворення, застигле у часі.

Показово, що Геня (він же, за власним бажанням, Гриць) Шпонька у гоголівських «Вечорах на хуторі поблизу Диканьки» читає про Україну, а не Малоросію, про розбудову споконвічної української землі, «*місь, оспіваних Гоголем*», мріє і навіть ім'я собі добирає співзвучне і органічне українському і гоголівському контексту [4, с. 90]. У той же час Україна, яку Шпонька бачить уві сні, наскрізь гоголівська: оповита ностальгічною тугою і романтичним ореолом. Відтак і українці у творі ідентифікують себе із нею виключно у таких координатах, вони наслідують гоголівський тип ментальності і їм вочевидь не відомі і малоцікаві болючі національні питання.

Загалом українська тема розкривається у п'єсі побіжно, за рахунок окремих епізодичних сцен і обов'язково з орієнтацією на гоголівське. Саме звідси походить асоціація України із чимось

виключно романтичним. *«Потягло на рідну Україну... Скарби приїхав шукати!»*, – з гордістю повідомляє Назар Вирвидуб [4, с. 74].

Неочікуваний результат від культивування української теми у російській, а згодом і радянській літературі осмислюється у міркуваннях Е.М. Бояновської: *«Росіянам був до вподоби стереотипний образ українців – або як буколичних селян, або як хоробрих козаків. Коли того вимагала доцільність, ці образи могли бути негативно переорієнтовані»* [1, с. 52]. У контексті комедії «На хуторі біля Диканьки» має місце особливий тип переорієнтації, зосереджений навколо формування стереотипного образу українця-провінціала, здатного без жодних вагань відмовитися від застарілого минулого.

Відповідного колориту п'єсі додавало органічне уведення до її змісту пісень, мовленнєвих зворотів, жартів тощо, більшість з яких співзвучні гоголівським. В атмосфері радянської дійсності із виразним гоголівським акцентом український драматург демонструє темпераментні відносини між персонажами комедії. Обізнаність у питанні власного «походження», рішуче спростування факту «відмерлості» уподібнює їх до гротескних фігур, незмінних за своєю природою.

Гоголівське відлуння відчувається у прискіпливій увазі драматурга до вбрання дійових осіб комедії. Подвійним змістом позначений процес «переодягання» колишніх гоголівських хуторян на мешканців «нового, соціалістичного селища». Першим нове вбрання разом із новим ім'ям приміряє Геній Шпонька. Через це у Витребеньках на нього чекає вже інша роль – Грицька Голопупенка. Загальну картину гоголівської ідилії порушує те, що закоханий Гриць не у Параску, як у Гоголя, а у Оксану, героїню повісті «Ніч проти Різдва». У новому вбранні, із новою піснею Солопій Черевик несміливо повідомляє дружині про зміни, які із ним відбулися:

Тепер я гололог, не козак,

Здається, добре зодягнувся... [4, с. 112].

Семантика одягу у п'єсі по-гоголівськи багатозначна. У п'єсі відверто розкритикований уніфікований радянською дійсністю одяг. Вбрання осучаснених гоголівських персонажів вражає своєю незграбністю і відсутністю смаку. Шпонька відверто вказує Оксані на недоліки її вбрання. Особливо бентежить його те, що уві сні він бачив Оксану у зовсім іншому, типово українському одязі «з гоголівських часів». На розважливість у питаннях добору одягу

вказує і неприхована цитата із «Тараса Бульби», якою вільно оперує Шпонька: «<...> Ви читали Тараса Бульбу? Пригадуєте, як старий Тарас зустрів своїх синів?.. (До Оксани). «А повернись-но, синку! Що це на тобі за попівський підрясник?» [4, с. 99].

Виняткова ритуальність радянської дійсності підкреслена у п'єсі особливим хронотопом. У афіші до твору часові рамки комедії окреслені досить розмито: «наші дні і трошки колись» [4, с. 70]. Місце дії твору обмежене київською квартирою та полтавським хутором Витребеньки. У свою чергу, назви гоголівських місць викликають відповідні алюзії, не завжди логічно співвідносні зі змістом комедії. «У тих гоголівських місцях, де колись шукали запорозьких кладів, тепер відкрито великі поклади нафти», – розвиває цю тезу В. Ревуцький [6, с. 37].

Привласнення і обмежене трактування гоголівського тексту знайшло свій безпосередній вияв у змісті комедії. Один із представників комісії самовпевнено стверджує: «<...> ми теж читали Гоголя» [4, с. 103]. За панібрата Гоголя вважає «радянський» Басаврюк, який до того ж легко спростовує своє демонічне походження.

Гоголівські алюзії пов'язують п'єсу зі сміховою культурою. Так, особливої знаковості набуває образ свині, який більшість дослідників творчості Гоголя вважають гротесковим. Напередодні святкувань з нагоди «нового Купала» кум Цибуля, розбираючи коробки, переживає справжнє дежавю, знаходячи з-поміж інших речей маску свині.

Комедію «На хуторі біля Диканьки» В. Минка доцільно розглядати в контексті «гоголівського тексту» епохи соцреалізму. У ній знайшли втілення основні тенденції радянської гоголіани, позначені свідомим і подекуди неправомірним переосмисленням текстів М. Гоголя.

Список використаних джерел:

1. Бояновська Едита М. Микола Гоголь: між українським і російським націоналізмом. – К.: Темпора, 2013. – 616 с.
2. Вакуленко Д.Т. Сучасна українська драматургія 1945-1872. / Дія Тодорівна Вакуленко. – К.: В-во «Наукова думка», 1976. – 228 с.
3. Гундорова Т.І. Кітч і література / Тамара Іванівна Гундорова. – К.: Видавництво «Факт», 2008. – 194 с.
4. Минко В.П. Вибрані твори в двох томах. Том другий: Комедії. / Василь Минко. – К.: Дніпро, 1981. – 287 с.

5. Моллер-Салли С. «Классическое наследие» в эпоху соцреализму, или Похождения Гоголя в стране большевиков. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://transformations.russian-literature.com/pdf/moller-salli-klassicheskoe-nasledie-v-epohu-sozrealizma.pdf>

6. Ревуцький В. Вживання Гоголя / Валеріан Ревуцький // Сучасність., 1984. – Ч. 9. – С. 36-38

7. Свєрбілова Т.Г., Малютіна Н.П., Скорина Л.В. Від модерну до авангарду: жанрово-стильова парадигма української драматургії першої третини ХХ століття / Тетяна Свєрбілова, Наталя Малютіна, Людмила Скорина. – Черкаси, 2009. – 598 с.